

5. Забужко О. Філософія української ідеї та Європейський контекст: Франківський період. К. : Факт. 2006. 154 с.

6. Петрушенко В. П. Філософія знання : онтологія, гносеологія, епістемологія. Львів : Ахілла. 2005. 320 с.

7. Українознавство / за ред. М. Обушного. К.: Вид-во «Київський університет». 2008. 672 с.

8. Усатенко Т. П. Епістеміологія українознавства : педагогічний контекст. Кіровоград, 2015. 148 с.

9. Франко І. Одвертий лист до гал(ицької) української молодіж. *Вибрані суспільно-політичні і філософські твори*. К. : Держ. Вид-во. л-ри УРСР. 1956. 552 с.

10. Ярошинський О. Б. Новітнє українознавство: бібліографія (1988-2015 рр.). К. : «МП Леся». 2015. 410 с.

4. *Encyklopediya osvity* [Encyclopedia of Education] / za red. V. Kremenyha. Kyiv : Yurikom Inter. 2008. 1036 s. (in Ukrainian).

5. Zabuzhko O. (2006). *Filosofiya ukrayins`koyi ideyi ta Yevropejs`kyj kontekst: Frankivs`kyj period* [Philosophy of the Ukrainian Idea and the European Context: The Frankish Period]. Kyiv : Fakt. 154 s. (in Ukrainian).

6. Petrushenko V. P. (2005). *Filosofiya znannya : ontologiya, gnoseologiya, epistemologiya* [Knowledge philosophy: ontology, epistemology, epistemology]. Lviv : Axilla. 2005. 320 s. (in Ukrainian).

7. *Ukrayinoznavstvo* [Ukrainian Studies] / za red. M. Obushnogo. Vyd-vo «Kyyivs`kyj universy`tet». 2008. 672 s. (in Ukrainian).

8. Usatenko T. P. (2015). *Epistemologiya ukrayinoznavstva : pedagogichny`j kontekst* [Epistemology of Ukrainian Studies: A Pedagogical Context]. Kirovograd. 148 s. (in Ukrainian).

9. Franko I. (1956). *Odvertyj lyst do galy`cz`koyi ukrayins`koyi molodezhi* [The opening letter to the gal (ity) Ukrainian youth]. *Vy`brani suspil`no-polity`chni i filofs`ki tvory`*. K. : Derzh. Vy`d-vo. L-ry` URSR. 552 s. (in Ukrainian).

10. Yaroshy`ns`ky`j O. B. (2015). *Novitnye ukrayinoznavstvo: bibliografiya (1988-2015 rr.)* [Modern Ukrainian Studies: A Bibliography (1988-2015)]. Kyiv : «MP Lesya». 410 s. (in Ukrainian).

References

1. Hrushevskiy M. *Rozvytok ukrainskykh doslidzhen u KhIKh stolitti i vyiavy u nykh osnovnykh pytan ukrainoznavstva* [Development of Ukrainian Studies in the Nineteenth Century and Identification of Basic Issues in Ukrainian Studies]. *Ukrainskyi istoryk: zhurnal ukrainskoho istorychnoho tovarystva*. 1989. 1-3(101-103). (in USA).

2. Domans`ka Eva. (2012). *Istoriya ta suchasnist` gumanitarystyky* [History and present of humanities]. Kyiv : Nika-Cekntr. 262 s. (in Ukrainian).

3. *Encyklopediya postmodernizmu* [Encyklopediya postmodernism] / pid red. E. Vinkvista ta V. Tejlora. Perekl. z angl. Kyiv : Vyd. Solomiyi Pavlychko. 2003. 503 s. (in Ukrainian).

УДК 1:001.95

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2019.24.5>

Юрій Фігурний

кандидат історичних наук,
завідувач відділу української етнології,
Науково-дослідний інститут українознавства
Міністерства освіти і науки України

ORCID: 0000-0002-6463-0920

Email: ukr.etnolog_fus@ukr.net

КОНФЛІКТИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ ЯК ОБ'ЄКТ УКРАЇНОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація: У статті розглянуто сутність українських етнічних, націєтворчих та етнокультурних процесів та їхній вплив на розвиток українського етнокультурного простору як об'єкт українознавчих досліджень. З'ясовано, що етнічні процеси – це послідовні зміни, які відбувалися і будуть відбуватися з українським народом упродовж усього його розвитку й існування як самодостатньої етнічної спільноти, а також вони безпосередньо пов'язані з етногенезом українців. Доведено, що націєтворчі процеси – це комплексні трансформації, які відбуваються як закономірним порядком (еволюційним), так і стрибкоподібним (революційним) та сприяють утворенню нації, найвищої форми політичної структуралізації етносу та подальшого її розвитку й самоорганізації, які мають призвести до завершення формування української політичної нації та українського громадянського суспільства. Встановлено, що українські етнокультурні процеси – це довготривалий історичний розвиток, під час якого на теренах, залюднених українцями, формується їх власний етнокультурний простір та зароджується і розвивається цілісний етнокультурний комплекс, прямо й опосередковано пов'язаний зі спільним походженням українців, функціонуванням їх рідної мови, творенням етнічної території, побутуванням традиційної української культури, утвердженням християнської віри. З'ясовано, що український етнокультурний простір – це побутування на певній території своєрідного і неповторного комплексу матеріальної й

духовної культури українського народу упродовж досить тривалого часу; саме внаслідок цього довготривалого розвитку він набуває самобутності та довершеності. Окреслено вісім «конфліктогенних вузлів» в українському етнокультурному розвитку, які сприяли розвитку України та українців. Виявлено, що синергетична взаємодія етнічних, державотворчих, націєтворчих та етнокультурних процесів посприяла послідовному розвитку українського народу упродовж століть від невеликої етнічної спільноти, яка мешкала на Наддніпрянщині, до багатомільйонного етносу, представники якого живуть на різних континентах.

Ключові слова: Україна, українці, український етнокультурний простір, російсько-українська гібридна війна.

Yuriy Fihurnyi

Ph.D. in History,

Head of Ukrainian Ethnology Department,

Research Institute of Ukrainian Studies,

Ministry of Education and Science of Ukraine

CONFLICTIZATION OF UKRAINIAN ETHNOCULTURAL SPACE AS THE OBJECT OF UKRAINIAN STUDIES

Abstract. The article deals with the essence of Ukrainian ethnic, national and ethnocultural processes and their influence on the development of the Ukrainian ethnocultural space as an object of Ukrainian studies. Ethnic processes have been found to be sequential changes that have occurred and will occur with the Ukrainian people throughout their development and existence as a self-sufficient ethnic community, and are directly related to the ethnogenesis of Ukrainians. It is proved that nation-building processes are complex transformations that occur both in a regular order (evolutionary) and abrupt (revolutionary) and contribute to the formation of a nation, the highest form of political structuring of the ethnic group and its further development and self-organization, which eventually lead to political emergence, nation, and the creation of Ukrainian civil society. It is shown, that the Ukrainian ethno-cultural processes is a process of a long-term historical development, in which Ukrainians created on the territories of their existence an ethno-cultural space based on the common origin and territories of Ukrainians, the existence of traditional Ukrainian culture, the introduction of the Christian faith. It was pointed out that the Ukrainian ethnocultural space includes a peculiar and unique complex of material and spiritual culture of the Ukrainian people created during a long time, and acquired originality and perfection. Eight "conflicting points" in Ukrainian ethnocultural development have been determined. The synergistic interaction of ethnic, state-forming, nation-forming and ethno-cultural processes contributed to the long-time consistent development of the Ukrainians from a small ethnic community lived in the Middle Dnieper as their core territory to the modern nation whose representatives are living on different continents.

Keywords: Ukraine, Ukrainians, Ukrainian ethnocultural space, Russian-Ukrainian hybrid war.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження заявленої теми полягає в тому, що, вивчаючи проблематику конфліктизації українського етнокультурного простору, маємо можливість неупереджено аналізувати проблемні чинники минулого, сьогодення та майбуття України й українців.

Саме тому з дезінтеграцією СРСР й усамостворенням України перед вітчизняними науковцями постало завдання об'єктивного вивчення українських етнічних, націєтворчих та етнокультурних процесів та їхнього впливу на український етнокультурний простір з метою унеможливлення етнічних, етнокультурних, етнорелігійних і національних конфліктів. Наукова новизна праці полягає у розробці актуальної проблематики, яка, незважаючи на чимало публікацій з цієї теми, залишається ще недостатньо вивченою і тому потребує подальших фахових студій. Дослідження реалізується в межах виконання науково-дослідної роботи, що фінансується з державного бюджету, «Етнокультурні процеси в Україні (1985–2017)». Вона виконується в НДІУ МОН України відповідно до напрямку планової роботи Відділу української етнології.

Аналіз досліджень і публікацій. Здійснюючи аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких

започатковано розв'язання заявленої проблеми, ми можемо стверджувати, що конфліктизація українського етнокультурного простору стає важливим об'єктом наукових досліджень. Особливо треба наголосити на ряді праць наукових співробітників Центру українознавства філософського факультету КНУ імені Тараса Шевченка. З цією метою 24 жовтня 2019 р. у місті Києві відбулася Міжнародна наукова конференція «Конфліктизація культурно-історичного простору українства як об'єкт українознавчих досліджень», проведена співробітниками Центру українознавства разом із фахівцями Центру досліджень адвокатури і права Національної асоціації адвокатів України. Маємо надію, що дослідження, присвячені цій проблемі не лише допоможуть осмислити це гостре і нагальне питання, а й посприяють напрацюванню та обґрунтуванню алгоритму уникнення конфліктних ситуацій в українському суспільстві. Саме тому українські дослідники намагалися осмислити й узагальнити минулий досвід й сучасні наявні тенденції конфліктів в Україні. Окремих аспектів цієї контроверсійної теми торкалися у своїх дослідженнях Н. Авер'янова, В. Борисенко, С. Бойко, Т. Воропаєва, І. Грабовська, С. Грабовський, М. Гримич, Л. Залізняк, С. Кагамлик, Я. Калакура, К. Кобченко,

В Крисаченко, С. Макаруч, Л. Масенко, М. Обушний, Л. Отрошко, Г. Півторак, М. Попович, Я. Радевич-Винницький, В. Скляр, Л. Сорочук, О. Чирков, В. Ятченко та інші.

Метою дослідження є аналіз конфліктизації українського етнокультурного простору в контексті вітчизняних етнічних, націєтворчих та етнокультурних процесів як об'єкт українознавчих досліджень. Для досягнення поставленої мети вважаємо за доцільне: 1) лаконічно охарактеризувати стан досліджуваної проблематики; 2) розкрити сутність етнічних процесів; 3) охарактеризувати перебіг вітчизняного націєтворення; 4) виявити головні конфліктогенні вузли розвитку українських етнокультурних процесів.

Виклад основного матеріалу. З відновленням Української державності на порядок денний постало питання наукового осмислення вітчизняних етнічних, етнокультурних і націєтворчих процесів та їхнього впливу на зародження, формування й становлення українського етнокультурного простору та осмислення конфліктних ситуацій, пов'язаних з ними. Ця проблема стала актуальною насамперед тому, що у часи існування СРСР об'єктивний аналіз цих процесів був унеможливлений партійною ідеологією, яка гуманітарні дослідження надійно вмонтувала в «прокрустове ложе» більшовицьких догматів.

Розпочинаючи осягнення сутності вітчизняного етнотворення, націєтворення та етнокультуротворення, ми хочемо наголосити, що вони активно сприяли цивілізаційному поступу України як суб'єкта історичного процесу й об'єктивної геополітичної реальності, та неперервному у часі й просторі поступальному розвитку українців від етносу і бездержавного народу до здобуття ними власної держави та творення державної нації. Також дуже важливими складниками вітчизняного етнокультурного простору є українські етнічні, націєтворчі й етнокультурні процеси. Тепер ми охарактеризуємо ці провідні чинники досліджуваної проблематики.

По-перше, етнічні процеси – це послідовні зміни, що відбувалися і будуть відбуватися з українським народом упродовж усього періоду його розвитку й існування як самодостатньої етнічної спільноти. Вони безпосередньо пов'язані з етногенезом українців. На нашу думку, спільність походження українського етносу бере свій початок у середині I тис. н. е., а саме наприкінці IV-V ст. як наслідок Великого переселення народів. Упродовж VI-VIII ст. розпочинається тривалий процес зародження українського етносу на його споконвічних етнічних землях, частина з яких була, ймовірно, слов'янською прабатьківщиною. У IX ст. бере початок формування українського народу. У X–XII ст. завершується і остаточно формується український етнос. Упродовж XIII – першої половини XVII ст. відбувається тривалий процес становлення й розвитку українського народу, який завершується на середину XVII ст., коли в часи Хмельниччини (1648–

1657 рр.) розпочинається формування домодерної козацької (української) нації. На жаль, з ліквідацією наприкінці XVIII ст. Гетьманщини етнічні процеси у XIX – на початку XX ст. загальмовуються, зберігаючи при цьому такі головні ознаки українського етносу: єдність мови, наявність певної етнічної території, пам'ять про спільне історичне походження, традиційну культуру, тотожність тощо. У XX – на початку XXI ст., попри всі жорстокі випробування і катаклізми, український етнос зумів зберегти свою неповторну самобутність і власний етнокультурний простір [9, с. 20-21].

По-друге, націєтворчі процеси – комплексні трансформації, які відбуваються як закономірним порядком (еволюційним), так і стрибкоподібним (революційним), та сприяють утворенню нації – найвищої форми політичної структуризації етносу та подальшого її розвитку й самоорганізації, які врешті-решт, мають призвести до появи української політичної нації та створення українського громадянського суспільства [9, с. 22].

Щодо їхньої періодизації, Т. Воропаєва вважає, що «українські націєтворчі процеси (перебіг яких істотно гальмувався зовнішніми чинниками) були започатковані в середині XVI ст.; становлення й утвердження української етнічної нації відбувалося протягом XVII–XX ст.; процес становлення української політичної нації був актуалізований на початку XX ст.» [1, с. 467].

Ми з цим твердженням не погоджуємося. Так, на думку вчених-українознавців І. Лисяка-Рудницького [4, с.18] та Я. Дашкевича [2, с. 44], вітчизняне націєтворення розпочалося ще в часи Києво-Руської держави та її спадкоємця, Галицько-Волинського королівства.

Українське націєтворення почалося в добу Київської Русі, а структурувалося в період існування Галицько-Волинської держави. Саме в ті часи постало і сформувалося давньоукраїнське (за правління великих київських князів), а згодом й українське (за володарювання Данила Галицького та його спадкоємців) лицарсько-дружинне аристократичне ядро, яке готувало й об'єднувало навколо себе тогочасну українську етнічну спільноту.

Знаково, що навіть після ліквідації Галицько-Волинського королівства усередині XIV ст., її провідна верства – як галицька, так і волинська шляхта – згодом долучилася до формування українського козацтва в другій половині XV– XVI ст. [5, с. 118].

Українське козацтво стало тим стрижнем, навколо якого консолідувалися українці у XVI і до середини XVII ст. Пізніше ж, із середини XVII і до кінця XVIII ст., козащина перетворилася на хребет української нації [10, с. 211].

У 1917–1921 рр., із постановням ряду українських державних утворень, націєтворчі процеси набули позитивного прискорення, але через досить короткий часовий проміжок їхнього існування, на початку XX ст. так і не було

завершено творення української модерної нації. З подібними проблемами зіштовхнулося й вітчизняне націєтворення в 1940–1950-х роках. Щодо існування т. зв. “Радянської України” та націєтворчих процесів, які мали місце у ній, то, згідно задуму кремлівських вождів та ідеологів, вони повинні були утворити не українську радянську націю, а т. зв. “радянський народ”, який об’єднався насамперед на засадах тоталітаризму, росієцентризму, інтернаціоналізму й комунізму. Із розпадом СРСР зазнав краху цей комуно-більшовицький проєкт, але його породження “Homo Sovieticus” ще продовжує існувати в культурі та ментальності багатьох народів, що водили до складу СРСР, у тому числі й українського [9, с. 25].

Зрештою, нинішнє російсько-українське протистояння стало не звичайним збройним конфліктом, а на думку Л. Залізняка, – цивілізаційною війною [3, с. 4]. Проте цей конфлікт мобілізував українців на захист Батьківщини та посприяв творенню новітньої української політичної нації.

По-третє, українські етнокультурні процеси – це довготривалий історичний розвиток, під час якого на теренах, залюднених українцями, формується їхній власний етнокультурний простір (часопростір) та зароджується і розвивається, прямо й опосередковано, цілісний етнокультурний комплекс пов’язаний зі спільним походженням українців, функціонуванням їх рідної мови, творенням етнічної території, побутуванням традиційної української культури, утвердженням християнської віри тощо.

Український етнокультурний простір – це побутування на певній території своєрідного і неповторного комплексу матеріальної й духовної культури українського народу упродовж досить тривалого часу, саме внаслідок цього довготривалого розвою він набуває самобутності та довершеності.

Український етнокультурний простір поєднує у собі цілісну сув’язь базових елементів, що творилися упродовж багатьох віків на землях, заселених українським людом. Поєднання цих неповторних чинників створило унікальний український етнокультурний комплекс. Найважливішими складниками цього комплексу є споконвічні етнічні території та багатівкове існування на них своєрідної етнічної спільноти – українців, які мають спільне походження, використовують у повсякденному вжитку свою рідну мову, створюють повсякчас самобутню традиційну культуру (матеріальну і духовну), розвивають самосвідомість, оберігають і передають із покоління в покоління етнічну пам’ять (насамперед, вона фіксується в усній народній творчості – піснях, думах, легендах, переказах, пареміях тощо), мають самоназву, власну ментальність, психотип і стереотипи поведінки та наповнюють християнську традицію українським змістом і колоритом. Разом з тим, ми хочемо відзначити, що всі перераховані вище компоненти не

є сталими і стабільними. Упродовж багатівкового існування українського етносу як вони постійно розвиваються (контактуючи й конфліктуючи безпосередньо і опосередковано з відповідними етнокультурними складниками сусідніх етнічних спільнот), вдосконалюються чи врешті-решт занепадають, у залежності від тих чи інших історичних обставин. Незважаючи на ці позитивні й негативні тенденції, взаємопов’язаність і цілісність цих базових етнокультурних компонентів дає можливість зберігати і передавати наступним поколінням українців усе те, що було створено, розвинуто і збережено їхніми предками. Засвоєння, збереження і розвиток всіх цих надзвичайно важливих цілісних етнокультурних уявлень, знань, звичаїв і традицій допомагає українському народу не лише оберігати багатівкову власну етнокультурну спадщину, а й формувати, розвивати та поширювати свій етнокультурний простір, використовуючи для цього всі існуючі можливості, у тому числі і наявність Української держави та української політичної нації [8, с. 101].

Етнокультурні процеси безпосередньо взаємодіють з етнічними й опосередковано – з державотворчими та націєтворчими. У першому випадку розвиток етнотворення й етнокulturотворення відбувається у спільному річищі, поступальне становлення етнічної спільноти єднується з усебічним розвитком її мови, самобутності, пам’яті про спільне походження та буття матеріальної та духовної етнокультури. У другому випадку, кількісний і якісний розвій державотворення й націєтворення досить суттєво пришвидшують етнокulturотворення. Якщо державотворчі і націєтворчі процеси гальмуються, стагнують, а то й узагалі переходять у латентний (прихований) стан, етнокультурні процеси теж втрачають свою позитивну динаміку, але продовжують розвиватися, поки існує в просторі й часі її головний носій і двигун – народ (етнос, етнічна спільнота) з його мовою, споконвічними етнічними землями, самобутністю, ментальністю, традиціями, звичаями тощо.

На нашу думку, багатівкове вітчизняне етнокulturотворення можна розділити на такі головні «конфліктогенні вузли». Перший (кінець IV – друга половина IX ст.), пов’язаний із виокремленням протоукраїнців із загальнослов’янського етноконгломерату. Саме у цей час найдавніші українці, набувають тих етнокультурних ознак, які виділяють їх від інших сусідніх етносів. Насамперед це стосується мови, традицій, звичаїв, обрядів, ментальності.

Другий (кінець IX – перша половина XIV ст.), суголосний з творенням і функціонуванням першої форми Української державності, спочатку як ранньосередньовічної поліетнічної імперії Русь (Руська земля, Київська Русь), а згодом – Галицько-Волинського королівства, та завершенням формуванням українського етносу. У княжу добу,

завдяки впливам як з боку Візантії, так і Західної та Північної Європи, тюркомовного Степу, народів Прибалтики та фінно-угрів, українська етнокультура успішно розвивалася і взаємозбагачувалася.

Третій (середина XIV ст. – перша половина XVII ст.) співвідноситься з ліквідацією Української державності та входженням українських етнічних земель до складу інших державних утворень, насамперед Великого князівства Литовського і Польського королівства. Із втратою державності, етнокультуротворення дещо гальмується, але не припиняє розвитку. Після входження більшості українських етнічних земель, за умовами міждержавної Люблінської унії 1569 р. до Речі Посполитої (як союзу польського і литовського народів), українці з різних регіонів опинилися у межах одного державного утворення.

Четвертий (середина XVII ст. – друга половина XVIII ст.) пов'язаний з відновленням Української державності у формі Української Козацько-Гетьманської Держави та творенням української (козацької) нації. Ці визначальні події створили потужний консолідаційний імпульс, який підняв український етнокультурний розвиток на вищий рівень, давши українцям нагоду виявити активні культуротворчі сили. Наслідком цього піднесення став потужний розвиток української духовної і матеріальної культури. Яскравим прикладом цього феноменального розвою стало українське (козацьке) бароко.

П'ятий (кінець XVIII – початок XX ст.) припадає на період знищення російським царем Гетьманщини, що вкотре загальмувало українське етнокультуротворення. Значний поштовх до розвитку української духовної і матеріальної культури надало національне відродження XIX ст. Активна співпраця підросійських і підавстрійських українських інтелектуалів сприяла творенню єдиного етнокультурного комплексу материкової України. наприкінці XIX ст. розпочинається еміграція українців до Північної Америки. Це вимушене переселення етнічних українців з Австро-Угорщини (спричинене значними економічними, соціальними, демографічними та іншими проблемами) допомогло їм поширити власний етнокультурний простір на інші континенти.

Шостий «вузол» (1917–1932) співвідноситься переважно з Українською національною революцією, національно-визвольними змаганнями початку XX ст. та постреволуційною добою. Незважаючи на короткий проміжок часу (приблизно 15 років), цей період став доленосним для України й українців. Великі досягнення та жакливі конфлікти тієї звитяжної й одночасно трагічної доби мали значний вплив на українське етнотворення, державотворення, націєтворення та етнокультуротворення. Попри поразку українських державницьких сил, у складі СРСР з'явилася українське квазідержавне утворення – УСРР. З метою завоювання прихильності місцевого

населення більшовики ініціювали в усіх радянських республіках так звану коренізацію. В Україні цей процес отримав назву українізації й посприяв розвитку української культури, мови, літератури, освіти, науки тощо. Проте, як-тільки московські комуністи достатньо зміцнили свою владу на місцях, вони почали згортати коренізацію загалом й українізацію зокрема. Більшовики безжально знищили найбільш активних діячів українського національного та культурного, зокрема й етнокультурного, відродження.

Сьомий період (1933–1990) пов'язаний із найстрахітливішими подіями в житті України й українців у XX ст. Голодомор-геноцид 1932-1933 рр. став руйнівного впливу по українському народу, його культурі та ментальності. Після тих жакливих випробувань, більшість українців перетворилася на постгеноцидну спільноту, а українська традиційна звичаєва культура поступово стала деградувати й зникати у полум'ї лихоліть. Друга світова війна – ще одне жорстоке випробування й чергове винищення як українського люду, так і його великих етнокультурних надбань. Багато пам'яток української духовної та матеріальної культури було знищено під час бойових дій, чимала їх кількість була вивезена за межі України й більше ніколи не повернулася на батьківщину. Безпосередні людські втрати теж були значними. Загалом, понад півстолітнє панування тоталітарних режимів на українських етнічних землях призвело до деукраїнізації, денаціоналізації, асиміляції українців. Попри кількісне зростання української спільноти, велика кількість українців зросійщилася і втратила свою національну ідентичність. Незважаючи на ці негативні й деструктивні антиукраїнські процеси, українці вистояли і, попри всі конфлікти, залишилися українцями з власною культурою, мовою, традиціями і звичаями.

Восьмий період, що розпочався 1991 р і триває нині, поєднаний з епохальними змінами у долі України й українців. Український народ вкотре довів свою життєздатність як етносу та життєспроможність як державної нації. З відновленням української державності у 1991 р. етнокультурний розвиток українців стабілізувався, проте він гальмувався посттоталітарним і постгеноцидним спадком. Зрештою, збройна та інформаційна агресія Російської Федерація вкотре підтвердила закономірність: там, де український етнокультурний комплекс й українська самобутність перебували на маргінесах, там запанував «руський мир» [7, с. 40–59].

Окремо треба відзначити позитивний вплив української діаспори на національні етнокультурні процеси. Як зазначає дослідниця Л. Отрошко, у результаті взаємовідносин материкової України з діаспорянами було відновлено спільний етнокультурний простір, який сприяв збереженню й розвитку української ідентичності [6, с. 158].

Всупереч важкому спадку минулого, насамперед тоталітарному терору, український народ, зазнавши великих втрат, зумів зберегти себе, власні споконвічні традиції, звичаї та рідну мову. Збереження та подальший розвиток духовної та матеріальної культури активно сприяє подальшому розвою, функціонуванню й поширенню цілісного українського етнокультурного комплексу, що, своєю чергою, сприяє розширенню українського етнокультурного простору та значній активізації національного культуротворення. Усе це дає змогу українцям не розчинитися в безмежному глобалізаційному океані, а згуртуватися й успішно розвиватися як дієва українська політична нація.

Висновки. Отже, у ході дослідження осмислено проблематику конфліктизації українського етнокультурного простору в контексті вітчизняних етнічних, націєтворчих та етнокультурних процесів – як об'єкт українознавчих досліджень. З'ясовано, що український етнокультурний простір – це побутування на певній території упродовж тривалого часу своєрідного і неповторного комплексу матеріальної й духовної культури українського народу, і саме внаслідок цього довготривалого розвою він набуває самобутності та довершеності. Окреслено вісім «конфліктогенних вузлів» українського етнокультурного розвитку, які загалом відповідають культурно-історичним етапам розвитку України та українців. Виявлено, що синергетична взаємодія етнічних, державотворчих, націєтворчих та етнокультурних процесів посприяла послідовному розвитку українського народу від етнічної спільноти, яка на початках свого формування мешкала на Наддніпрянщині – у своєму територіальному ядрі, – до багатомільйонного етносу, представники якого нині живуть на всіх континентах.

1. Воропаєва Т. Український етнос як основа для формування модерної нації. *Походження, становлення та розвиток українського народу*. К.: Київський університет, 2010. С. 409–528.

2. Дашкевич Я. Українські історичні традиції: нація і держава. Дашкевич Ярослав “Учи не ложними устами сказати правду”: історична есеїстика. К.: Темпора, 2011. С. 41–54.

3. Залізняк Л.Л. Україна між Сходом і Заходом. Про витоки і суть російсько-української війни 2014 р. Київ: Шлях, 2014. 168 с.

4. Лисяк-Рудницький І. Формування українського народу й нації (Методологічні завваги). *Історичні есе*. В 2 т., Т. I., Пер. з англ., К.: Б.м., 1994. 11–39.

5. Маланюк Є. Книга спостережень (фрагменти). К.: Атіка, 1995. 220 с.

6. Отрошко Л. Особливості етнокультурних взаємин української діаспори з Україною у період від середини 80-их до середини 90-их років ХХ століття. *Українознавство*. 2019. № 3 (72). С. 146–163.

7. Фігурний Ю. «Русский мир» – важливий чинник агресії Російської Федерації супроти України і українців. *Українознавство*. 2016. № 3(60). С. 40–59.

8. Фігурний Ю. Консолідація українства як відповідь на виклики постколоніальної доби: етнокультурні та націєтворчі аспекти. *Українознавчий альманах*. 2017. № 21. 101.

9. Фігурний Ю. Українське етнодержаво-націєтворення (XV–XVIII ст.) в українознавчому вимірі. *Монографія та вибрані українознавчі праці*. 2-ге вид. доп. і доопр., К.: Б.в., 2014. 400 с.

10. Фігурний Ю. (2004). Історичні витоки українського лицарства: Нариси про зародження і розвиток козацької традиційної культури та національне військово мистецтво в українознавчому вимірі. К.: СтилоС. 308 с.

References

1. Voropaieva T. (2010). *Ukrainskyi etnos, yak osnova dlia formuvannia modernoi natsii* [Ukrainian Ethnicity as a Basis for the Formation of a Modern Nation]. *Pokhodzhennia, stanovlennia ta rozvytok ukrainskoho narodu* [Origins, Formation and Development of the Ukrainian Nation]. Kyiv, S. 409–528. (in Ukrainian).

2. Dashkevych Ya. (2011). *Ukrainski istorychni tradytsii: natsiia i derzhava* [Ukrainian Historical Traditions: Nation and State]. Dashkevych Yaroslav. “Uchy ne lozhnymy ustamy skazaty pravdu”: istorychna eseistka [“Teach to tell the truth with the non-false mouth”: a historical essays]. Kyiv: Tempora. S. 41–54. (in Ukrainian).

3. Zalizniak L.L. (2014). *Ukraina mizh Skhodom i Zakhodom. Pro vytoky i sut rosiisko-ukrainskoi viinyr* [Ukraine between East and West. The origins and essence of the Russian-Ukrainian War 2014]. Kyiv: Shliakh, 168. (in Ukrainian).

4. Lysiak-Rudnytskyi I. (1994). *Formuvannia ukrainskoho narodu i natsii* (Metodolohichni zavvahy) [Formation of the Ukrainian people and nation (Methodological considerations)]. Lysiak-Rudnytskyi I. Istorychni ese [Historical essays]. In 2 vol., Vol I., Transl. from english, Kyiv. S. 11–39. (in Ukrainian).

5. Malaniuk Ye. (1995). *Knyha sposterezhen (frahmenty)* [Observation's book (fragments)]. Kyiv, 220. (in Ukrainian).

6. Otroshko L. (2019). *Osoblyvosti etnokulturnykh vzaiemyn ukrainskoi diaspory z Ukrainoiu u period vid seredyny 80-ykh do seredyny 90-ykh rokiv XX stolittia* [Peculiarities of Ethno-Cultural Relations of the Ukrainian Diaspora with Ukraine in the Period from the Mid-1980s to the Mid-1990s]. *Ukrainoznavstvo*. № 3 (72). 146–163. (in Ukrainian).

7. Fihurnyi Yu. (2016). «*Russkyi myr*» – *vazhlyvyi chynnnyk ahresii Rosiiskoi Federatsii suproti Ukrainy i ukraintsiv* [Russian World as an important factor in the aggression of the Russian Federation against Ukraine and Ukrainians]. *Ukrainoznavstvo*. № 3(60). S. 40–59. (in Ukrainian).

8. Fihurnyi, Yu. (2017). *Konsolidatsiia ukrainstva yak vidpovid na vyklykypostkolonialnoidoby: etnokulturni ta natsiievorchiaspekty* [Ukrainian Consolidation in Responding to the Challenges of the Post-Colonial Age: Ethnocultural and National Creative Aspects]. *Ukrainoznavchyi almanakh*. № 21. 101. (in Ukrainian).

9. Fihurnyi Yu. (2014). *Ukrainske etnoderzhavonatsiievorennia (XV–XVIII st.) v ukrainoznavchomu vymiri* [Ukrainian ethno-national formation (XV–XVIII centuries) in the context of Ukrainian Studies]. *Monograph and selected works*. 2nd extended. edition, Kyiv, 400. (in Ukrainian).

10. Fihurnyi Yu. (2004). *Istorychni vytoky ukrainskoho lytsarstva: Narysy pro zarozhennia i*

rozvytok kozatskoi tradytsiinoi kultury ta natsionalne viiskove mystetstvo v ukrainoznavchomu vymiri [Historical Origins of Ukrainian Chivalry: Essays on the Origin and Development of Cossack Traditional Culture and National Military Art from the point of view of Ukrainian Studies]. Kyiv: Stylos. 308. (in Ukrainian).

УДК 355.01:321.27(477)

Михайло Цюрупа

доктор філософських наук, професор,
кафедра гуманітарних дисциплін,
Державний університет інфраструктури та технологій,
м. Київ

ORCID: 0000-0003-0464-7939

Email: mvz999@ukr.net

МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ РЕФЛЕКСІЇ НАД КОНФЛІКТОГЕННІСТЮ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ

Анотація. Стаття присвячена соціально-філософському осмисленню проблеми загострення конфліктогенності сучасного українського соціуму, виявленню світоглядних та методологічних засад дослідження процесів виникнення, вирішення та зниження рівня конфліктного протистояння у суспільстві на основі формування громадянської культури миру та толерантності. Історично-філософський екскурс у процес дослідження та експлікації змісту конфлікту показав, що термінами «розбрат», «агона», а подеколи й «війна» характеризувалась боротьба принципово протилежних соціальних позицій. Науковий дискурс конфлікту еволюціонував від розуміння його явищем боротьби майже космічного масштабу до теорії конфлікту як позитивно-функціонального соціального і групового явища. Класичні теорії еліт, які виростили на ґрунті соціології суспільства, наголошували на протилежності станів стабільності та конфліктності, тоді як синтетична метатеорія конфлікту, яку ми вважаємо методологічною основою нашого аналізу, виходить із реконструкції конфліктами необхідної динаміки перехідних станів: війна – перемир'я – конфлікт. Такий підхід дозволяє адекватно оцінити пролонгації конфліктогенності різних сфер українського соціуму. Особливо це стосується конфлікту різних соціально-політичних і громадянських культур Сходу і Заходу країни, конфліктів «нервованих емоцій» та конфліктів соціальних інститутів: держави зі структурами активного громадянського суспільства. Знаходження спільного інтересу щодо збереження та сталого розвитку української держави, підвищення рівня громадянської культури мирного співжиття різних етнонаціональних спільнот та їх культур, толерантне ставлення до моментів розрізнення та неспівпадіння ціннісних орієнтацій – самий надійний шлях збереження внутрішнього миру в умовах навіязаної нам «гібридної» війни.

Ключові слова: конфлікт, культура миру, толерантність, теорії конфліктів, реконструкція конфліктогенності українського соціуму

Mykhailo Tsiurupa

Doctor of Sciences in Philosophy,
Professor, Department of Social Sciences,
State University of transport infrastructure, Kyiv

METHODOLOGICAL AND WORLD-VIEW FUNDAMENTALS OF REFLECTION ON CONFLICTOGENITY OF MODERN UKRAINIAN SOCIETY

Abstract. The article is devoted to the social philosophical comprehension of problem of sharpening conflicts in modern Ukrainian social live, exposure of world view and methodological principles of research of these processes, their origin, decision and